

MATKULTUR

Råvarorna i den nepalesiska maten är ris, linser och grönsaker. Grönsakerna kan stekas i olja eller kokas på låg värme. Kött används också i matlagningen då familjen har råd till det. Kon är emellertid ett heligt djur enligt den hinduiska religionen och det betyder att man alltså inte äter nötkött i Nepal.

Till den nepalesiska maten hör olika kryddblandningar, ingefära och olika slags lök. Rätter kryddade med curry hör också till favoriterna i Nepal. Trots detta är den nepalesiska maten vanligen inte särskilt eldig och stark. Maträtterna kompletteras ofta med frukter och grönsaker enligt årstid. Den dryck som vanligen serveras till maten är nepalesiskt te uppblandat med varm getmjölk.

Matkulturen har fått inspiration från grannländerna Indien och Tibet, vilka Nepal har haft mycket kontakter med redan länge. Nepal bebos av flera olika folkslag och har inte en enhetlig mattradition utan traditionerna är mycket olika i olika delar av landet. Maten uppfattas som särskilt viktig i samband med festligheter och festivaler. Man brukar till och med säga att fest och mat betyder samma sak. Matlagingskonsten är en konstform som förmedlas från mor till dotter och som också uppskattas av kommande generationer. Nepalesisk mat tillreds omsorgsfullt och med precisa metoder. Maten äts med höger hand eller med bestick, vanligen sked och gaffel.

Musik

Under de senaste åren har antalet nepalesiska popartister och -band ökat kraftigt.

De senaste fem åren har mer än 500 nya artister nått publicitet. Många av dem tar intryck av västerländska artister och arrangerar och mixar om traditionell nepalesisk musik.

Olika musikkanaler, som den internationella MTV, har haft en stor betydelse för popmusikens växande popularitet och för de ungas musikintresse. Numera kommer influenserna inte bara från traditionell nepalesisk musik utan också från rock- och rap-musik, från jazz och många andra musikstilar. Den indiska musiken, "indipop" har alltid haft ett stort inflytande i Nepal.

Nya fenomen på musikens område är också de så kallade Gajal-restaurangerna där artisterna uppträder medan publiken sitter och äter. Rätt nya och uppskattade bland unga är också diskon och pubar i västerländsk stil.

De nya riktningarna inom popmusiken sprider sig lättare än förr bland de unga, särskilt i Katmandu och andra större städer. En orsak till detta är det ökande antalet radiokanaler.

Radiokanalerna spelar nepalesiska, indiska och engelskspråkiga låtar. De nya radiokanalerna lockar unga lyssnare med humor och samtal om sådana teman som hör till de ungas liv, också känsliga frågor som sex. Ungdomarna anser dessutom att de engelskspråkiga radiokanalerna hjälper dem att lära sig och att använda engelska.

Även om anpassningen till det västerländska och till former av populärkultur som är nya för Nepal har många goda sidor är man rädd att de skall försvaga landets egen kultur, seder och kulturtraditioner.

Religiösa, buddhistiska hymner har ansetts vara den traditionella nepalesiska musiken. Sådana melodier sjungs ofta av präster och munkar och de framförs framför templen.

Många etniska grupper i Nepal, som sherporna, har tagit intryck av den buddhistiska musiken.

I sherpornas musik är rytmen viktigare än själva melodin. De instrument som används är klockor, cymbaler och trumpeter.

Konst och Konstatverk

Newarernas paubhamålningar och tibetanernas thankamålningar utgör en central del av Nepals konsthistoria. Paubhamålningarna är gjorda på rullar som traditionellt har målats för särskilda tillställningar och inspirerats av religiösa och andliga teman. De kan tillverkas för att fira någon familjemedlem som har en speciell födelsedag.

På paubhamålningarna avbildas ofta Buddhas eller gudars livsförlopp och de används som hjälp vid meditation.

På en thankamålning avbildas alltid en mandala, en livscykel i form av en cirkel. En mandala är symmetrisk från alla håll sett och full av sinnrika detaljer.

I Nepal produceras vackra trä- och metallhantverk, keramikarbeten och lerkrukor. Staden Bhaktapur är känd för sin keramikkonst. Krukorna tillverkas ofta i form av drakar, elefanter och olika mytiska figurer. Nepal är också känt för sin textilkonst, sitt handgjorda papper och sina färgglada mattor. Mattorna är ofta dekorerade med buddhistiska symboler.

Den nepalesiska bildkonsten kan delas in i två delar: traditionella målningar och arbeten med västerländska influenser. Nyare arbeten består ofta av naturkompositioner eller kompositioner med olika sociala teman. Religionernas och naturens betydelse samt strävan efter harmoni brukar synas i så gott som all nepalesisk bildkonst.

Arkitektur

I städerna i Nepal kan man se resultatet av olika byggnadsstilar. Olika kulturer och tidsperioder har satt sina spår i arkitekturen som under århundradenas lopp har tagit intryck än från Tibet, än från Indien och än från Kina.

I Katmandu blandas liv och konst samman. Förfallna byggnader och spektakulära palats ligger sida vid sida med tempel. Det är vanligt att husfasaderna är dekorerade med reliefer, utsirningar och altaren.

De förmögna newarerna, de ursprungliga invånarna i Katmandu-dalen, byggde stora, ofta fem våningar höga, tegelhus med flata tak i staden. På landsbygden använde man bottenvåningen för husdjur, medan stadsborna oftast använde den - och fortfarande använder - för affärsverksamhet.

Förr i tiden omgärdade husen fyrkantiga områden där det dagliga livet till stor del försiggick. Den här traditionen håller nu på att försvinna i Katmandu, men ute på landsbygden upprätthålls detta levnadssätt fortfarande. Den öppna plats som bildas inne mellan husen kallas chowk. Ofta finns det en vattenpost på innergården och dessutom ett litet tempel eller altare.

Innergårdarna fungerar både som lekplats för barnen, som plats för religiösa ritualer och som handelsplats. Kvinnorna arbetar på innergårdarna, åldringar tillbringar sin tid där och männen samlas där för att diskutera gemenskapens angelägenheter.

På landsbygden byggs husen ofta i traditionell stil av grus och lera. Den bergiga terrängen inverkar naturligtvis också på sättet att bygga. Under monsunperioden händer det ofta att husen sköljs bort av jordskreden. Det här betyder att det är mycket viktigt hur man väljer läge för byggnaderna.

Numera har inflytandet från den moderna västerländska stilen börjat synas i byggnadstekniken, särskilt i Katmandu. Framför allt de rika bor i stora moderna hus i utkanten av staden. Fattigare invånare bor ofta trångt i hus som är i dåligt skick, i de centrala delarna av staden där också nedsmutsningen är som värst.

Många av byggnaderna i gamla stan i Katmandu är flera hundra år gamla, även om jordbävningen år 1939 åsamkade stor skada på stadens byggnader. Bostadshusen i staden är numera ofta dåligt byggda och en kraftigare jordbävning skulle ställa till med stor ödeläggelse.

Till de mer imponerande sevärdheterna för en resenär hör de otaliga buddhistiska och hinduiska templen i staden. De hinduiska templen är platser där olika hinduiska gudar som Shiva, Vishnu och Saraswati tillbeds. Deras omedelbara omgivning används dessutom som marknads- och mötesplats.

Ett av de mest kända templen är Swayambhudnath, som ligger på en kulle inne i Katmandu-dalen. Buddhas ögon som är målade på templets kupol blickar ut över dalen. Detta tempel finns ofta avbildat i turistreklamer över Nepal.

En annan mycket känd byggnad i Katmandu är Kumari Bahal, byggd 1757. Namnet betyder den levande gudinnans hus. I detta vita trevåningshus bor den unga flickan Kumari, som har utvalts till stadens levande gudinna. När flickan når puberteten återgår hon till att vara vanlig dödlig igen.

I Katmandu, Bhaktapur och Patan finns också flera storslagna palats som tidigare har inhyst konungar. Då man vandrar på de öppna platserna i anslutning till palatsen rinner timmarna iväg. De är så fulla av vackra detaljer, religiösa statyer och otaliga små tempel.

Dans

Den nepalesiska danstraditionen varierar från den ena ändan av landet till den andra. Varje lokal etnisk grupp har sin egen traditionella dans och klädedräkt som hör till. Dansarnas kläder, frisyrer och hattar är ståtliga och ofta planerade specifikt för en given dansföreställning.

Största delen av folkdanserna berättar om lokala traditioner och vardagslivet i byn. Populära motiv är exempelvis kärlek, bröllop, skördetider och hotande krig.

Dansutbildningen och antalet dansläroanstalter har utökats under den senaste tiden. Dansen och dansarna åtnjuter allt högre status och dansen uppfattas som en möjlighet för den som vill skapa en konstnärlig karriär.

Flera berömda dansare har uppträtt i nepalesiska filmer som rönt stor popularitet.

Lekar och spel

Spelet Tigerns drag anses vara Nepals nationalspel. Nepaleserna har spelat det i flera hundra år och spelet är fortfarande vanligt bland både barn och vuxna. Bagh Chal eller Tigerns drag (bagh = tiger) Det här spelet har varit populärt i Nepal redan sedan tidernas begynnelse. Nedan ser ni en bild av spelbrädet där alla 25 punkter har förenats med varandra med raka linjer.

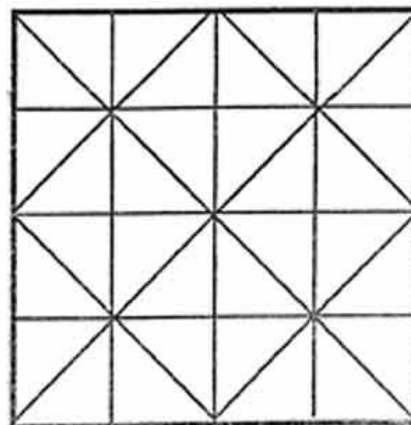

Bara två deltagare kan spela på en gång. Den ena spelaren har fyra tigrar som spelknappar och den andra har 20 getter.

Med tigrarna spelar man anfallsspel och med getterna spelar man försvarsspel genom att omringa tigrarna.

Spelregler:

1. Tigrarna placeras i de fyra hörnen av spelplanen.
2. Tigrarna och getterna får flytta turvis.
3. På sin egen tur får en tiger flytta från en punkt till en annan eller hoppa över en get varvid geten blir uppäten och flyttas till sidan av spelbrädet.
4. Getterna placeras ut på spelbrädet en i taget. En tiger får flytta ett steg per omgång. Ingen get får flytta sig förrän alla getter är utplacerade på brädet.
5. Tigrarna äter upp getterna genom att hoppa över en get längs med en rät linje på spelbrädet.
6. Getterna kan försvara sig genom att ställa sig i grupp så att tigern inte får några tomma punkter där den kan avsluta sitt hopp över geten.
7. Om tigrarna lyckas äta fem getter förlorar getterna troligtvis. (Erfarna spelare kan dock vinna spelet även om de blir av med upp till sju getter.)
8. Om getterna lyckas omringa en tiger och den inte längre har några möjliga drag kvar har getterna vunnit spelet.

Berättartraditioner

Enligt en gammal nepalesisk legend fanns det innan människorna anlände en stor sjö i den dal där Katmandu finns i dag. Det gamla eposet Swyambhu Pura berättar om den stora buddhistiska läraren A. Manjushri och hur han kom till Katmandu från Kina för att tjänstgöra i aptemplet som än i dag är känt som en helig plats. Enligt legenden skapade han med hjälp av en besvärjelse en kanjon mellan Chobhar-bergen och ledde bort vattnet i den stora sjön.

Efter detta gav A. Manjushri den förra sjöbotten namnet Nepal Mandala och grundade där en stad för sina efterkommande. Staden kallades Manju Patani och enligt legenden blev en av A. Manjushris efterföljande, Dharmakari, landets första konung.

Flera gamla böcker berättar samma sagan. Den är dessutom allmänt känd bland befolkningen i Nepal. Det finns inga vetenskapliga bevis för det som berättas, men allt vatten rinner faktiskt bort från Chobhar-bergen genom en kanjon, precis som i legenden. I landets historia stod namnet Nepal länge bara för områdena i Katmandu-dalen.

Seder och uppfattningar

Många nepalesiska kulturtraditioner och seder har att göra med buddhismen och hinduismen.

Äktenskap är fortfarande vanligen arrangerade. De ungas föräldrar eller personer särskilt utsedda för uppgiften letar reda på en lämplig partner. Vanligen får de unga tu som skall gifta sig i alla fall träffa varandra innan bröllopet och säga nej om de inte tycker om varandra. När det gäller nepalesiska äktenskap följer man i stor utsträckning också kastindelningen som råder i landet.

Nepaleser äter inte nötkött. Kon är landets nationaldjur och i den hinduiska traditionen anses den helig.

I Nepal liksom i många andra asiatiska kulturer använder man bara den högra handen då man äter. Den vänstra handen används för att tvätta sig och sköta toalettbestyren. Enligt det nepalesiska sättet att tänka är allt som vidrört munnen eller läpparna smutsigt. Det innebär att det är oartigt att erbjuda någon annan vatten ur den egna dricksflaskan eller mat från den egna tallriken.

Nepaleserna har hittat på ett finurligt sätt att dricka ur en vattenflaska så att de håller vattnet i munnen utan att vidröra flaskhalsen med munnen. Nepaleser undviker också att ge negativa svar och att använda ordet nej. Då man hälsar på varandra enligt nepalesisk sed för man ihop handflatorna framför bröstkorgen och säger "Namaste". Någon egentlig bugning förekommer inte i Nepal.

I Nepal följer man den ursprungligen hinduiska traditionen som går ut på att människans huvud är heligt. Det innebär att man exempelvis inte får klappa ett barn på huvudet eftersom en sådan beröring tros klippa av direktkontakten med gudarna och himlen.

Fötterna är å sin sida de lägst stående kroppsdelarna och därför får man aldrig vända sina fötter och särskilt inte sina fotsulor mot en annan människa.

Den nepalesiska kulturen och folktron återspeglas också tydligt i landets berättar-, fest- och festivaltraditioner.

Klädsel

Till det traditionella nepalesiska sättet att klä sig hör en sari eller en kurtha för kvinnor och huvudbonad för män. Sarin är ett plagg som består av ett långt tygstycke som man sveper om sig.

Den lämnar ofta den ena axeln bar. Kurthan består av påsbyxor och kjol och en scarf. Scarfen eller den större sjalen, pashmina, är också i övrigt ett populärt plagg i Nepal.

Den traditionella dräkten för män som hör till Newari-folket består av påsiga byxor och en väst eller en jacka och topin, en huvudbonad som traditionellt är osymmetrisk och lite svårt att förstå.

På senare tid har framförallt de unga i Nepal börjat ta intryck av det västerländska sättet att klä sig och av det västerländska modet. Syntetmaterial, jeans och märkeskläder har nått den nepalesiska ungdomen och samtidigt har traditionerna fått stiga åt sidan. Musikvideor och filmer visar exempel på trendigt och färgglatt mode och av detta plockar ungdomarna ut de influenser som passar dem bäst.

Tideräkning

I Nepal firas nyåret den dag som i vår kalender är 13 april. Den nepalesiska kalendern är 57 år före den västerländska kalendern. I detta nu lever vi alltså enligt den nepalesiska kalendern år 2061.

Newarerna inleder det nya året dagen efter Deepavali-festen som infaller aftonen före nymånen i slutet av oktober eller början av november. Deras kalender ligger 880 år efter den västerländska, vilket innebär att vi enligt newari-kalendern nu har år 1124.

Den västerländska kalendern används numera allmänt i Nepal. De gamla tideräkningarna har sin traditionella kulturella betydelse och det nya året firas i stor skala.

Fester och semestrar i Nepal placeras ut enligt månfaserna. Månkalendern är indelad i klara och mörka perioder om två veckor. Ibland kan det vara svårt att räkna ut exakta datum. En viss fest kan exempelvis arrangeras årligen "den elfte dagen efter Falguns klara tvåveckorsperiod".

Fester

I Nepal firas exempelvis Buddhas och den hinduiska guden Krishnas födelsedagar. Också andra fester är ofta religiösa.

De viktigaste festerna är Dasain, Tihar och Holi. I festligheterna ingår också andra än rent religiösa element, såsom att utbyta presenter och hälsa på hos släktingar.

Dasain är den största festligheten under året. Den är lika viktig som julen och nyåret i Sverige.

Det viktigaste då man firar Dasain är att vara tillsammans med familjen och med vänner. Tiotusentals nepaleser som bor och arbetar i staden åker till sina hemtrakter för att fira Dasain.

Dasain räcker femton dagar och avslutas vid fullmånen i slutet av september eller början av oktober. Dasain går också under namnet Durga Puja, eftersom man också firar att gudinnan Durga vann över de onda krafterna. Eftersom Durga är en blodtörstig gudinna hör det till festen att tusentals djur offras.

Den sjunde dagen firas blommornas dag. Då bärs en kruka med blommor från Gorkha till Katmandu. Blommorna symboliserar Taleju, den kungliga familjens gudinna.

Den åttonde dagen inleds offren och man ger gåvor till Durga. Även om nepaleserna vanligen inte äter kött brukar det efter offerceremonierna serveras getkött så gott som över allt.

Den tionde dagen utbyter man gåvor och kort och besöker släktingar. Föräldrar målar ett rött märke, en tikka, på sina barns pannor. På kvällen samma dag brukar fantastiska dansföreställningar framföras, särskilt i Katmandu-dalen.

Tihar

Det färggranna ljusets fest, Tihar, är den allra viktigaste av de hinduiska festerna. De fem dagar långa festligheterna inleds i oktober-november. Då dekoreras gatorna i Katmandu och på övriga orter i Nepal med lyktor.

En viktig del av festen är de fyra dagar då man visar sin högaktning för ett särskilt djur per dag. Den första dagen är kråkornas dag. Då lägger man ut ris åt kråkorna. Kråkorna tros vara sändebud från dödens gud Yama.

Den andra dagen är det hundarna som hedras. De får blomsterkransar runt halsen och ett rött pudermärke i pannan. Märket kallas tikka. Vanligen uppfattas

hundarna som stryker omkring längs gatorna vara till besvär. Hundarna har dock en viktig roll i hinduernas liv efter döden då de tros följa de dödas själar över dödens flod. Den tredje dagen är det korna som står i tur.

Den dagen kan man se kor med ett silverfärgat och ett guldfärgat horn röra sig på gatorna. Den tredje dagen är festivalens viktigaste dag eftersom man tror att rikedomens gud Lakshmi då besöker alla hem. Ljus och lyktor tänds i hemmen.

Den fjärde dagen hedras oxarna och samtidigt inleds hinduernas nya år.

Den femte dagen skall bröder och systrar mötas. Systrarna ger då sina bröder frukter eller sötsaker i gåva medan bröderna ger sina systrar en liten summa pengar i motgåva.

Holi

Holi firas i februari-mars som ofta är årets hetaste och torraste tid. Under festen brukar man spruta vatten på folk. Ceremonin beskriver det annalkande och svalkande monsunregnet.

Holi är känd som den färgglada festen. Utom vatten kastas och strittas färgat pulver över allt. Särskilt utlänningar får ofta särskild uppmärksamhet under festen i form av en vatten- eller färgkaskad.

Under Holi-festen offerar invånarna i Yitum Bahali i Katmandu en buffel nere vid floden. De kokar den under dagen och till kvällen för de den till en plats där man tror att en ond ande bor. Till festen hör också sång och dans i mer fridsam takt.

Bröllop

Bröllopet i Nepal ordnas oftast under vårmånaderna eftersom det anses ogynnsamt att fira bröllop vid andra tider på året. Brudpar brukar ibland kontakta en astrolog för att välja den lämpligaste bröllopsdagen. Ibland händer det också att astrologen utser en bröllopsdag under en annan period än den traditionella.

Under bröllopet går brudparet runt i staden med en orkester och ett helt följe. Traditionella newari-bröllop är mycket invecklade och pågår ofta i en hel vecka. I olika skeden rör sig bröllopföljet av och an mellan brudens och brudgummens hem.

Den religiösa ceremoni där äktenskapet befästs med eld går av stapeln i brudens hem. Bröllopet avslutas med en stor bröllopfest.

Äktenskapen i Nepal är ofta arrangerade även om många också får välja sin partner själv.

Särskilt ute på landsbygden brukar det vanligen vara de ungas föräldrar som utser äktenskapspartner.

Hos Sherpa-folket uppe i bergen ter sig bröllopstraditionerna mycket annorlunda än i resten av landet. Där följer man fortfarande traditionen att en kvinna kan ta sig fler än en make.

I Nepal, liksom i andra asiatiska länder, klär sig bruden aldrig i vitt. Vitt står för döden och begravningar. I stället är brudklänningar ofta röda